

Dr hab. Małgorzata Kupisiewicz, prof. APS
Instytut Pedagogiki Specjalnej
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Recenzja

osiągnięcia naukowego oraz całokształtu dorobku dr Małgorzaty Moszyńskiej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika

Podstawa prawna i przedmiot recenzji

Recenzję przygotowano w związku z powierzeniem mi funkcji recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Małgorzacie Moszyńskiej, wszczętym w dniu 15 marca 2026 r. w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, decyzją Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 15 lipca 2026 r. Podstawę prawną stanowi ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, ze zm.), z uwzględnieniem przepisów właściwych dla prowadzonego postępowania.

Przedmiotem mojej oceny jest przedstawione przez habilitantkę osiągnięcie naukowe oraz całokształt jej dorobku naukowego w zakresie właściwym dla postępowania habilitacyjnego. Osiągnięcie to zostało przedstawione pod tytułem *Edukacyjne, środowiskowe, systemowe oraz populacyjne konteksty funkcjonowania uczniów i dorosłych z autystycznym spektrum zaburzeń* i obejmuje monografię oraz pięć powiązanych tematycznie artykułów naukowych.

Rozwój naukowy i zawodowy Habilitantki

Analiza dotychczasowej ścieżki kształcenia oraz aktywności zawodowej Małgorzaty Moszyńskiej wskazuje na konsekwentny rozwój zainteresowań naukowych w obszarze pedagogiki specjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki autyzmu oraz funkcjonowania i wsparcia osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Istotnym elementem jej dorobku jest łączenie doświadczeń praktycznych z działalnością akademicką i badawczą. Wieloletnia praca z osobami w spektrum autyzmu stanowi ważne zaplecze dla podejmowanej refleksji naukowej i znajduje odzwierciedlenie w kierunkach prowadzonych badań.

Przygotowanie zawodowe habilitantki związane jest przede wszystkim z pedagogiką specjalną. W 1999 r. ukończyła studia w tym zakresie na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły

Pedagogicznej w Olsztynie. Jej zainteresowanie problematyką autyzmu znalazło wyraz w dalszym kształceniu – w 2001 r. ukończyła Studium Terapii Osób z Autyzmem i ich Rodzin w SYNAPSIS, a w 2004 r. Podyplomowe Studia Logopedyczne na Uniwersytecie Gdańskim. Obszar ten znalazł następnie wyraźne odzwierciedlenie w jej działalności naukowej. W 2016 r. uzyskała stopień doktora nauk społecznych w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy doktorskiej *Środowisko szkolne w narracjach uczniów z Zespołem Aspergera*, poświęconej funkcjonowaniu uczniów z tym rozpoznaniem w środowisku szkolnym. W 2022 r. poszerzyła swoje przygotowanie specjalistyczne, kończąc Podyplomowe Studia Neurologopedyczne na Uniwersytecie Gdańskim.

Istotnym elementem przygotowania zawodowego Małgorzaty Moszyńskiej jest wieloletnie doświadczenie w diagnozie, terapii i edukacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Od 2000 r. zawodowo zajmuje się wsparciem osób w spektrum autyzmu, a od 2010 r. jest związana z Centrum Diagnostyki, Leczenia i Terapii Autyzmu przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie. Jej doświadczenie obejmuje również pracę w psychiatrii dziecięcej oraz działalność logopedyczną. Praktyka ta znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w podejmowanej przez Habilitantkę problematyce naukowej, obejmującej funkcjonowanie osób z autystycznym spektrum zaburzeń oraz rozwiązania systemowe w zakresie diagnozy, terapii, edukacji i wsparcia. Równolegle rozwijała ona działalność akademicką – od 2015 r. była związana z Akademią Nauk Stosowanych w Elblągu, a od 2023 r. pracuje jako pracownik badawczo-dydaktyczny w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Gdańskiego. Zestawienie doświadczenia praktycznego, kształcenia i aktywności akademickiej pokazuje ciągłość zainteresowań habilitantki – od problematyki funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń w środowisku szkolnym po szersze zagadnienia ich funkcjonowania społecznego, edukacyjnego i zawodowego. Z perspektywy postępowania habilitacyjnego istotna jest jednak nie tylko ciągłość podejmowanej tematyki, lecz także jej konceptualne i metodologiczne pogłębienie po uzyskaniu stopnia doktora. Dorobek naukowy powstały po doktoracie pozwala określić kierunek i zakres rozwoju naukowego habilitantki

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych

Dorobek naukowo-badawczy dr Małgorzaty Moszyńskiej koncentruje się na problematyce funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, podejmowanej przede wszystkim z perspektywy pedagogiki specjalnej. Analiza przedłożonej dokumentacji pozwala wyróżnić kilka wzajemnie powiązanych obszarów zainteresowań obejmujących funkcjonowanie osób w spektrum autyzmu w środowisku edukacyjnym i społecznym,

problematykę diagnozy, a także środowiskowe uwarunkowania ich rozwoju i uczestnictwa społecznego. W kolejnych etapach aktywności naukowej habilitantki zakres podejmowanych zagadnień stopniowo się poszerzał – od analizy doświadczeń szkolnych i funkcjonowania uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń ku problematyce dorosłości, aktywności zawodowej oraz systemowych uwarunkowań diagnozy, edukacji i wsparcia. Jak już wcześniej podkreślałam, zainteresowania badawcze habilitantki są wyraźnie zakorzenione w pedagogice specjalnej, przy jednoczesnym otwarciu na różne perspektywy i sposoby ujmowania problematyki właściwe innym obszarom nauki. W dorobku znajdują się zarówno prace o profilu pedagogicznym, w tym wykorzystujące podejście jakościowe i narracyjne, jak również opracowania dotyczące społecznego funkcjonowania osób w spektrum autyzmu oraz publikacje podejmujące tę problematykę z perspektywy biomedycznej i biochemicznej.

Punktem wyjścia do analizy rozwoju naukowego Małgorzaty Moszyńskiej jest wskazane przez nią osiągnięcie habilitacyjne – cykl publikacji *Edukacyjne, środowiskowe, systemowe oraz populacyjne konteksty funkcjonowania uczniów i dorosłych z autystycznym spektrum zaburzeń*. Jego analiza pozwala określić wartość merytoryczną osiągnięcia, prześledzić rozwój podejmowanej problematyki po uzyskaniu stopnia doktora, a także ocenić zastosowane rozwiązania metodologiczne, samodzielność naukową habilitantki i oryginalność proponowanych ujęć. W dalszej części recenzji ocenię pozostałe publikacje oraz aktywność dydaktyczną, organizacyjną i popularyzatorską habilitantki, odnosząc całość jej dorobku do kryteriów właściwych dla postępowania habilitacyjnego.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego oraz jego wkładu w rozwój dyscypliny pedagogika

W Autoreferacie dr Małgorzata Moszyńska wskazała jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy PSWiN, cykl publikacji zatytułowany *Edukacyjne, środowiskowe, systemowe oraz populacyjne konteksty funkcjonowania uczniów i dorosłych z autystycznym spektrum zaburzeń*. Osiągnięcie to obejmuje:

– Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych:

1. *Changes in the population of people with autism spectrum disorder in Poland between 2012 and 2023. Rocznik Medyczny*, 2025, vol. 32, nr 1, s. 116–120.
2. *Doświadczenie życia przez mężczyznę z autystycznym spektrum zaburzeń, Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 2025, nr 53, s. 127–143.
3. *Zmiany w populacji osób w spektrum autyzmu: analiza danych zastanych z Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu w Olsztynie, Człowiek Niepełnosprawność Społeczeństwo*, 2024, vol. 64, nr 2, s. 91–99.

4. *Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli, Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 2018, nr 30, s. 249–258.
5. *School environment in the Asperger Syndrome student's narration, research conclusions, Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 2017, nr 19, s. 161–170.

– Monografię autorską

Autyzm: system diagnozy, edukacji i wsparcia jako determinanta aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce wobec wybranych systemów europejskich, Kraków 2025, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 207 s

Habilitationka zdecydowała się przedstawić jako osiągnięcie naukowe zarówno monografię, jak i cykl pięciu powiązanych tematycznie artykułów. Przepisy nie wymagają łącznego przedstawienia obu tych form publikacyjnych, ich połączenie jest więc autonomiczną decyzją dr M. Moszyńskiej dotyczącą sposobu zaprezentowania dorobku. W niniejszej recenzji uwagę koncentruję jednak nie na formie i sposobie przedstawienia osiągnięcia, lecz przede wszystkim na wartości naukowej publikacji, ich spójności oraz znaczeniu dla rozwoju dyscypliny pedagogika.

Ocenę osiągnięcia rozpocznę od analizy wskazanego przez M. Moszyńską **cyklu artykułów**. Prace opublikowano w czasopismach o zróżnicowanym poziomie indeksowania i oddziaływania bibliometrycznego, przy zachowaniu zgodności ich profilu tematycznego z obszarem badań habilitantki. Trzy najnowsze artykuły z lat 2024–2025, ukazały się w czasopismach z wykazu ocenionych na 40 punktów, w tym dwa w periodykach związanych bezpośrednio z pedagogiką specjalną.

Pięć artykułów tworzących cykl układa się zasadniczo w spójną linię badawczą w której można dostrzec stopniowe poszerzanie podejmowanej problematyki. Ich tematyka obejmuje zagadnienia funkcjonowania ucznia z zespołem Aspergera i jego środowiska edukacyjnego, doświadczenia życiowe osoby z autystycznym spektrum zaburzeń, a także zmiany zachodzące w tej populacji oraz dane ukazujące skalę badanego zjawiska. Poszczególne publikacje różnią się perspektywą i zakresem analiz, łączy je jednak zainteresowanie funkcjonowaniem osób w spektrum autyzmu oraz uwarunkowaniami ich rozwoju i udziału w życiu społecznym. Widoczne jest stopniowe poszerzanie perspektywy badawczej – od ujęcia mikro do ujęcia makro. W pierwszych pracach uwaga habilitantki koncentruje się na indywidualnych doświadczeniach, funkcjonowaniu i potrzebach ucznia oraz osoby w spektrum autyzmu, natomiast w kolejnych analizowane są szersze uwarunkowania społeczne, populacyjne i systemowe. Zmienia się więc nie tylko zakres podejmowanej problematyki, ale również skala prowadzonej refleksji – od perspektywy jednostkowej i środowiskowej ku analizie szerszych

uwarunkowań. W ocenianych artykułach dominują badania o charakterze narracyjnym, biograficznym i jakościowym, natomiast w części z nich wykorzystano również analizę danych zastanych, w tym danych epidemiologiczno-demograficznych.

Dwa artykuły opublikowane w latach 2024–2025 podejmują zbliżoną problematykę, ale odnoszą się do odmiennych zakresów analiz. Pierwszy dotyczy zmian liczebności populacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce w latach 2012–2023 i opiera się na metodzie *desk research*, drugi natomiast analizuje dane z Centrum Diagnostyki, Leczenia i Terapii Autyzmu w Olsztynie z tego samego okresu. Nie są to analizy konkurencyjne ani bezpośrednio porównywalne, lecz dwa odrębne ujęcia tego samego szerokiego obszaru problemowego – jedno oparte na danych ogólnopolskich, drugie na materiale pochodzącym z konkretnej placówki diagnostyczno-terapeutycznej. Zestawienie tych prac pokazuje poszerzenie zakresu zainteresowań habilitantki – od analizy danych dotyczących populacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń do obserwacji zmian zachodzących w praktyce funkcjonowania wyspecjalizowanej placówki.

Spójność tematyczna i metodologiczna jest szczególnie widoczna w części dorobku habilitantki poświęconej środowisku szkolnemu uczniów z zespołem Aspergera. Znajduje ona odzwierciedlenie zarówno w rozprawie doktorskiej z 2016 r. *Środowisko szkolne w narracjach uczniów z Zespołem Aspergera*, jak i w późniejszych publikacjach: artykule *School environment in the Asperger Syndrome students narration, research conclusions* (*Środowisko szkoły w narracjach uczniów z zespołem Aspergera – wnioski z badań*) z 2017 r., artykule *Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli* z 2018 r. oraz monografii *Środowisko szkolne w narracjach uczniów z Zespołem Aspergera* z 2019 r. Zestawienie tych prac wskazuje na konsekwentne rozwijanie jednego problemu badawczego oraz stopniowe poszerzanie jego perspektywy analitycznej. Na spójność metodologiczną tego dorobku wpływa wykorzystanie podejścia jakościowego i materiału narracyjnego, obejmującego zarówno wypowiedzi uczniów, jak i opinie nauczycieli. Publikacje te można traktować jako świadectwo kształtowania i rozwijania określonego programu badawczego. Zastrzeżenie budzi natomiast zakres odrębności poznawczej poszczególnych opracowań. W kolejnych publikacjach habilitantka w znacznym zakresie odwołuje się do tej samej grupy badanych – 11 uczniów z rozpoznaniem zespołu Aspergera, objętych badaniem w latach 2011–2012 w Poradni Autyzmu przy Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży w Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie. Informacje dotyczące tej grupy zostały podane w publikacji z 2017 r. (s. 164), a następnie ponownie przywołane w publikacji z 2018 r. (s. 251) oraz z 2019 r. (s. 159–160).

Wskazuje to, że w opracowaniach wykorzystano w znacznym zakresie ten sam materiał empiryczny. W mojej ocenie nie można jednak traktować tych prac jako kolejnych, w pełni niezależnych etapów badań empirycznych. Nie umniejsza to wartości tych publikacji ani ich roli w kształtowaniu i rozwijaniu linii badawczej, wskazuje natomiast, że ich znaczenie naukowe wynika przede wszystkim z ciągłości i pogłębiania jednego programu badawczego.

Do omawianego cyklu publikacji należy również artykuł *Doświadczenie życia przez mężczyznę z autystycznym spektrum zaburzeń*, który rozszerza podejmowaną przez habilitantkę problematykę o doświadczenia dorosłej osoby z autystycznym spektrum zaburzeń. Zastosowanie przez autorkę fenomenologicznej analizy biograficznego wywiadu narracyjnego oraz teorii pól tematycznych Gurwitscha pozwoliło ukazać doświadczenie dorosłości i proces kształtowania autonomii osoby w spektrum autyzmem. Opracowanie to poszerza wcześniejsze analizy, koncentrujące się przede wszystkim na doświadczeniach dzieci i uczniów, a zarazem wzbogaca cykl o odmienne podejście metodologiczne.

W ramach osiągnięcia habilitacyjnego dr Małgorzata Moszyńska przedstawiła również monografię *Autyzm: system diagnozy, edukacji i wsparcia jako determinanta aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce wobec wybranych systemów europejskich*. Rozwija ona perspektywę badawczą obecną w omówionych wcześniej artykułach, poszerzając ją o ujęcie systemowe i komparatystyczne.

Ocena publikacji Autyzm: system diagnozy, edukacji i wsparcia jako determinanta aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce wobec wybranych systemów europejskich, 2025

Monografia obejmuje Wstęp, sześć rozdziałów, z których ostatni poświęcono dyskusji i refleksjom końcowym, oraz Bibliografię, spis tabel i notę o Autorce. Całość liczy 207 stron. Tytuł monografii trafnie określa jej problematykę, zakres przedmiotowy oraz przyjętą perspektywę porównawczą. Z punktu widzenia założeń programu badawczego oraz zakresu uzyskanych wyników zasadne jest jednak rozważenie adekwatności zastosowania określenia „determinanta”. Termin ten wskazuje bowiem nie tylko na istnienie relacji pomiędzy systemem diagnozy, edukacji i wsparcia a aktywnością zawodową osób z autystycznym spektrum zaburzeń, lecz także implikuje określony wpływ i zależność między tymi kategoriami. Wykazanie tak rozumianej zależności wymagałoby odpowiednio zaprojektowanego postępowania badawczego, pozwalającego określić jej charakter i siłę. W koncepcji przedstawionej przez autorkę nie jest natomiast w pełni jasne, czy aktywność zawodowa

stanowi rzeczywistą zmienną objaśnianą, czy raczej jeden z końcowych elementów opisu analizowanego systemu.

Struktura monografii jest logiczna i odpowiada problematyce określonej w tytule. Poszczególne części tworzą spójny układ: od ogólnej charakterystyki zaburzeń ze spektrum autyzmu, przez zagadnienia diagnozy, terapii i systemu wsparcia osób z tym rozpoznaniem w Polsce, po analizę porównawczą rozwiązań stosowanych w Niemczech, Finlandii i Portugalii oraz rozważenie możliwości ich wykorzystania w polskim systemie. Taki układ treści jest merytorycznie uzasadniony i pozwala przejść od charakterystyki polskiego systemu do porównania innych rozwiązań oraz wskazania tych, które mogą być wykorzystane przy jego modyfikacji. Przy zachowaniu przejrzystej struktury wywodu sposób przedstawienia materiału ma w znacznej mierze charakter opisowo-przeglądowy, natomiast wymiar badawczy i analityczny został wyeksponowany w mniejszym stopniu. Autorka sprawnie łączy perspektywy właściwe różnym obszarom wiedzy, słabszą stroną opracowania pozostaje jednak selekcja i hierarchizacja prezentowanych treści. W poszczególnych rozdziałach zgromadzono obszerny materiał, który nie zawsze został w wystarczającym stopniu podporządkowany głównemu problemowi badawczemu. Rozbudowane partie przeglądowe miejscami dominują nad analizą właściwego problemu badawczego, przez co jest on słabiej wyeksponowany w strukturze monografii. Powyższe cechy konstrukcji monografii znajdują odzwierciedlenie w sposobie ujęcia poszczególnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy stanowi szerokie wprowadzenie do problematyki zaburzeń ze spektrum autyzmu. Obejmuje m.in. ich przyczyny i uwarunkowania, ewolucję definicji oraz zmiany w klasyfikacjach. Zakres ten tworzy uzasadnioną podstawę dla dalszych analiz, jednak sposób opracowania nadaje rozdziałowi miejscami charakter obszernego, w dużej mierze autonomicznego przeglądu wiedzy o autyzmie. Z perspektywy całej monografii związek przedstawionych treści z zasadniczym problemem badawczym pozostaje nie w pełni wyeksponowany, zwłaszcza w odniesieniu do znaczenia zmian definicyjnych i diagnostycznych dla organizacji edukacji i systemu wsparcia, a w dalszej perspektywie – dla aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Zastrzeżenia odnoszą się zatem zarówno do doboru i sposobu ujęcia omawianych zagadnień, jak i do proporcji, w jakich zostały one przedstawione w kontekście zasadniczego celu monografii. O ile pierwszy rozdział monografii pełni przede wszystkim funkcję wprowadzającą, o tyle rozdział drugi poświęcono procesowi diagnostycznemu i różnym sposobom rozpoznawania autystycznego spektrum zaburzeń. Przedstawiono w nim wieloaspektowy charakter diagnozy – od uwarunkowań somatycznych i biochemicznych po diagnozę psychiatryczną, psychologiczną, logopedyczną i

pedagogiczną. Omówiono również kryteria diagnostyczne stosowane w Polsce. Dobór zagadnień jest zasadny i pozostaje w bezpośrednim związku z przedmiotem monografii. Sposób prowadzenia wywodu koncentruje się jednak przede wszystkim na procedurach diagnostycznych i ich specjalistycznych aspektach, w mniejszym stopniu ukazując miejsce procesu diagnozy w różnych środowiskach i instytucjach oraz relacje zachodzące między nimi. W rozdziale diagnoza została omówiona jako jeden z elementów systemu, jednak w mniejszym stopniu wykorzystano możliwość jej analizy w perspektywie teorii bioekologicznej Bronfenbrennera, stanowiącej teoretyczną podstawę przyjętej przez autorkę koncepcji badawczej.

Rozdział trzeci poświęcono terapii i edukacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Omówiono w nim polskie standardy terapii tych osób oraz wielowymiarowy charakter wsparcia. Przedstawiono także zróżnicowane metody pedagogiczne, psychologiczne, farmakologiczne, sensoryczne, logopedyczne i neurologopedyczne. Zakres ten jest istotny dla charakterystyki polskiego systemu wsparcia. autorka nie w pełni ukazała natomiast, w jaki sposób poszczególne formy oddziaływań związane są z późniejszą edukacją i funkcjonowaniem zawodowym osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Utrudnia to pełniejsze powiązanie przedstawionej analizy z zasadniczym celem monografii, odnoszącym system wsparcia do aktywności zawodowej.

W rozdziale czwartym problematyka diagnozy, terapii i edukacji zostaje uzupełniona o szersze ujęcie systemowych warunków funkcjonowania osób w spektrum autyzmu. Obejmuje on prawne, edukacyjne, zawodowe i socjalne formy wsparcia oraz zagadnienia zatrudnienia tych osób w Polsce. Poszczególne obszary polskiego systemu przedstawiono w sposób uporządkowany i merytorycznie kompetentny. Z punktu widzenia problemu badawczego jest to część szczególnie istotna, ponieważ tworzy bezpośrednią podstawę dla późniejszej analizy porównawczej. Przyjęcie teorii bioekologicznej Bronfenbrennera jako głównej ramy konceptualno-interpretacyjnej stwarzało możliwość pogłębienia analizy poprzez wyraźniejsze odniesienie przedstawionych rozwiązań do egzosystemu i makrosystemu oraz wzajemnych relacji między tymi poziomami, zachodzących w obrębie mezosystemu. Treści przedstawione w rozdziale stwarzają więc możliwość powiązania koncepcji bioekologicznej z zasadniczym problemem badawczym monografii. Możliwość ta nie została jednak wykorzystana w pełnym zakresie, przez co analiza pozostaje w znacznej mierze opisem poszczególnych elementów systemu, a w mniejszym stopniu ich wzajemnych powiązań.

W rozdziale piątym autorka przedstawia rozwiązania funkcjonujące w Niemczech, Finlandii i Portugalii, tworząc podstawę do ich późniejszego porównania. Jego układ jest

przejrzysty i pozwala ukazać poszczególne systemy w odniesieniu do zasadniczych obszarów: diagnozy, edukacji, terapii, wsparcia instytucjonalnego i socjalnego oraz aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Rozdział zawiera szeroki zakres materiału, obejmującego konkretne rozwiązania prawne, instytucjonalne i organizacyjne oraz formy wsparcia dostępne w analizowanych państwach. Opracowanie to ma jednak w znacznej mierze charakter opisowy, słabiej ukazano zależności między poszczególnymi obszarami a możliwościami aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Ogranicza to częściowo analityczny potencjał materiału i możliwość głębszego wyjaśnienia różnic między systemami funkcjonującymi w wybranych państwach.

Dobór treści w rozdziałach 1–5 jest zasadniczo zgodny z przedmiotem badań i podejmowaną tematyką, jednak ich zakres jest miejscami zbyt szeroki, a poszczególne zagadnienia nie zawsze zostały wyraźnie zhierarchizowane pod względem znaczenia dla realizacji celu badawczego. Słabszą stroną opracowania stanowi ograniczone wykorzystanie teorii bioekologicznej Bronfenbrennera. W części rozdziałów jej kategorie nie stanowią punktu odniesienia dla prowadzonych analiz.

Układ monografii skłania również do refleksji nad sposobem wyodrębnienia i prezentacji zagadnień metodologicznych, w tym procedury badawczej. Mogą one zostać omówione we Wstępie, pełniąc wówczas funkcję syntetycznego wprowadzenia do problematyki i projektu badawczego, lub przedstawione w osobnym rozdziale, co pozwala szerzej wyjaśnić przyjęte założenia i ich znaczenie dla interpretacji wyników. Ramy konceptualne badań przedstawiono na stronach 18–23 Wstępu, jednak w mojej ocenie omówienie teorii bioekologicznej Bronfenbrennera jest niewystarczające wobec jej znaczenia dla całej koncepcji badawczej. Autorka nie wyjaśnia dostatecznie przejrzysto, w jaki sposób przyjęte kategorie teoretyczne wiążą się z konstrukcją problemów i pytań badawczych, doбором materiału empirycznego oraz sposobem jego analizy i interpretacji. Podobne ograniczenie widoczne jest w sposobie wykorzystania perspektywy bioekologicznej w analizie wielopoziomowego środowiska funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Nie zawsze można jednoznacznie ustalić, czy poszczególne poziomy systemu bioekologicznego rzeczywiście organizują tok analizy, czy też autorka wykorzystuje je przede wszystkim jako interpretacyjną ramę dla wcześniej zgromadzonych danych. W rezultacie nie w pełni czytelne pozostaje przełożenie przyjętych założeń teoretycznych na kolejne etapy postępowania badawczego oraz sposób ich wykorzystania w interpretacji wyników badań własnych Habilitantki.

Za słuszny metodologicznie uznaję zamysł autorki, aby badania osadzić w paradygmacie pragmatycznym oraz oprzeć studium przypadku na wielu źródłach danych, obejmujących m.in. publikacje naukowe, programy, procedury, artykuły prasowe, raporty, dane statystyczne i informacje zamieszczane na stronach internetowych. Pozytywnie oceniam również deklarowaną selekcję materiału pod kątem jego autentyczności i wiarygodności, zastosowanie kodowania otwartego oraz jakościowej analizy treści o charakterze dedukcyjnym i indukcyjnym. Nie został jednak dostatecznie jasno przedstawiony sposób wykorzystania teorii bioekologicznej w procesie kodowania. autorka nie wyjaśnia, jakie kategorie wynikały z tej teorii, w jaki sposób zostały odniesione do materiału empirycznego ani jak wykorzystano je w dalszej interpretacji. Nie pokazuje również w sposób wystarczająco przejrzysty systemu kategorii kodowych ani procedury ich wyprowadzania i hierarchizowania. W szczególności trudno prześledzić, które kategorie zostały zaczerpnięte z teorii Bronfenbrennera, które wyłoniły się w toku analizy indukcyjnej, a także w jaki sposób poszczególne kody prowadziły do sformułowanych interpretacji i wniosków. Ogranicza to możliwość niezależnej oceny trafności i wiarygodności procesu interpretacyjnego. Nie podważa to wiarygodności przeprowadzonej analizy, wskazuje jednak, że sposób jej dokumentowania nie pozwala w pełni odtworzyć drogi analitycznej prowadzącej od materiału empirycznego do interpretacji i wniosków. Kwestia ta jest również widoczna w odniesieniu do analizy porównawczej Finlandii, Portugalii i Niemiec. Mniej wyraźny pozostaje zakres, w jakim przyjęta perspektywa porządkuje jej przebieg. Kategorie odpowiadające poziomom środowiska – mikrosystemowi, mezosystemowi, egzosystemowi, makrosystemowi i chronosystemowi – nie zostały ujęte w formie matrycy analitycznej. Brak takiego wyodrębnienia utrudnia prześledzenie sposobu wykorzystania przyjętych ram teoretycznych w analizie oraz ich znaczenia dla interpretacji zgromadzonego materiału. W rezultacie teoria pozostaje przede wszystkim istotną inspiracją teoretyczną, podczas gdy jej operacjonalizacja jest słabiej zaznaczona.

Na uwagę zasługują przyjęte przez autorkę kryteria doboru państw (s. 23–24). Wskazuje ona, że wybrane kraje mają „analogiczne systemy”, należą do Europy i Unii Europejskiej, a zarazem różnią się m.in. pod względem etapu rozwojowego, liczby ludności, PKB oraz poziomu zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami, w tym osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Dobór państw można uznać za zasadny, jednak przedstawione kryteria nie tworzą jeszcze wystarczającej podstawy do formułowania bardziej pogłębionych wniosków komparatystycznych i implementacyjnych. Ograniczenie to wiąże się również z niewystarczająco wyraźnym uwzględnieniem różnic w organizacji i finansowaniu diagnozy, edukacji i wsparcia, modelach polityki wobec osób z niepełnosprawnościami i osób ze

spektrum autyzmu, a także w instrumentach ułatwiających przejście z edukacji do zatrudnienia oraz w rozwiązaniach dotyczących zatrudnienia wspomaganego. Nie traktuję tego jako słabości podważającej przyjętą strategię badawczą, lecz jako ograniczenie zakresu uzasadnienia dla formułowanych na jej podstawie rekomendacji odnoszących się do warunków polskich. Przyjęta przez autorkę koncepcja teoretyczna pozostaje spójna z zasadniczym przedmiotem badań, a teoria bioekologiczna stanowi adekwatne ramy dla podejmowanej problematyki. Formułowane wyżej uwagi nie dotyczą zatem trafności przyjętej perspektywy, lecz stopnia, w jakim jej założenia zostały przełożone na sposób prowadzenia analizy i interpretację wyników. Szeroki zakres problematyki monografii wskazuje również na możliwość uwzględnienia innych koncepcji teoretycznych i modeli przy analizie zależności między systemem diagnozy, edukacji i wsparcia a aktywnością zawodową osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Szczególnie interesującym punktem odniesienia pozostają tu: koncepcja neuroróżnorodności, rozwijana przez Judy Singer, koncepcje przejścia (*transition*) ze szkoły do dorosłości i ze szkoły do pracy, obecne m.in. w pracach Paula Wehmana i jego współpracowników, a także model zatrudnienia wspomaganego (*supported employment*), rozwijany przez Paula Wehmana i Johna Kregela w nurcie rehabilitacji zawodowej. Nie chodzi przy tym o zastąpienie przyjętej podstawy teoretycznej, lecz o jej uzupełnienie o wielopoziomowe zaplecze pojęciowe, które pozwoliłoby pełniej wyjaśnić zależności między uwarunkowaniami systemowymi a uczestnictwem społecznym i zawodowym osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Oceniając ostatnią część monografii, chciałabym zwrócić uwagę na sposób, w jaki autorka podsumowuje i interpretuje wyniki badań. Rozdział 6. obejmuje dyskusję wyników oraz refleksje zamykające opracowanie. Stanowi on merytorycznie istotne zwięźczenie części badawczej pracy, pełniąc funkcję syntetyzującą, interpretacyjną i aplikacyjną. Jego układ w dużej mierze odpowiada przebiegowi badań: od porównania systemów diagnozy, edukacji, wsparcia i aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce, Niemczech, Finlandii i Portugalii, poprzez identyfikację problemów polskiego systemu, po wskazanie możliwych kierunków jego zmian. Szczególną wartość ma próba ujęcia tych obszarów jako wzajemnie powiązanego systemu – od diagnozy i edukacji po dorosłość, aktywność zawodową i autonomię – oraz wykorzystania doświadczeń europejskich w refleksji nad rozwiązaniami dla Polski. W tym ujęciu rozdział służy przede wszystkim interpretacji zgromadzonego materiału i przełożeniu wyników analiz na propozycje dotyczące rozwoju polskiego systemu wsparcia. Do praktycznych walorów tej części monografii należy zaliczyć m.in. propozycję interdyscyplinarnej procedury diagnostycznej oraz wskazanie obszarów

wymagających zmian w polskim systemie. Autorka proponuje procedurę diagnostyczną angażującą przedstawicieli różnych dziedzin jako rozwiązanie możliwe do standaryzacji i uregulowania w przepisach prawa. Wskazuje również obszary wymagające wzmocnienia, m.in. w zakresie edukacji, systemu wsparcia oraz przygotowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń do aktywności zawodowej. Jednak przejście od wyników porównania do rekomendacji nie zawsze zostało dostatecznie uzasadnione, przy ograniczonym rozpoznaniu uwarunkowań organizacyjnych, prawnych i finansowych decydujących o możliwości przenoszenia rozwiązań między odmiennymi systemami. Część postulatów ma zatem bardziej charakter propozycji kierunkowych niż wniosków wynikających z empirycznej weryfikacji możliwości ich zastosowania

W podrozdziałach 6.1–6.4 habilitantka przedstawia odpowiedzi na pytania badawcze, które nie zawsze zostały sformułowane w postaci wyraźnie wyodrębnionych konkluzji. Jasność i spójność argumentacji utrudniają sposób łączenia warstwy opisowej, interpretacyjnej i postulatycznej. Autorka często przechodzi bez wyraźnego rozgraniczenia od prezentacji danych i rozwiązań systemowych do ich oceny oraz formułowania rekomendacji, przez co nie zawsze dostatecznie czytelna pozostaje granica między tym, co stanowi bezpośredni wynik przeprowadzonej analizy, tym co jest jej interpretacją, a tym, co przyjmuje postać propozycji autorskiej. Dotyczy to również niektórych wniosków o charakterze przyczynowo skutkowym, których zakres wykracza poza bezpośrednie możliwości interpretacyjne zastosowanej analizy wyników badań. Na przykład na s.160, omawiając edukację włączającą, autorka stwierdza, że „Problemem każdego z badanych krajów jest wysoki koszt inkluzji”, a następnie wskazuje na cały łańcuch zależności: „Efektem niedofinansowania tego obszaru jest bardzo niskie zainteresowanie zawodem nauczyciela, co skutkuje brakami kadrowymi, a to z kolei – zbyt małą liczbą oddziałów/placówek integracyjnych, niedostatecznym wsparciem uczniów i niezadowolającymi efektami ich edukacji”. Tak rozbudowany ciąg zależności przyczynowo skutkowych wykracza poza możliwości wnioskowania właściwe dla zastosowanego porównawczego i opisowo-analitycznego charakteru badania habilitantki

Podobny problem pojawia się w odniesieniu do proponowanych rozwiązań diagnostycznych i systemowych dotyczących osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Na s.179–180 Autorka pisze o konieczności doprecyzowania procedury diagnostycznej, która „(...) zagwarantuje postawienie jak najbardziej trafnej diagnozy, nieobarczonej błędem”, a następnie stwierdza, że proponowane rozwiązanie „bezpośrednio wpłynie na ograniczenie chaosu diagnostycznego” i przyspieszy proces, „co przełoży się na ich aktywność na rynku pracy, samodzielność ekonomiczną i szeroko rozumianą jakość ich życia”. Formułowanie tak

daleko idących przewidywań wykracza poza bezpośrednie ustalenia wynikające z przeprowadzonych analiz. W tym sensie część wniosków ma charakter bardziej postulatywny niż analityczny, a ich kategorię brzmienia nie zawsze pozostaje adekwatna do przyjętej strategii badawczej. Jednocześnie w końcowej części rozdziału autorka wykorzystuje perspektywę bioekologiczną Bronfenbrennera, która pozwala szerzej spojrzeć na zależności między analizowanymi obszarami. Odnosi zidentyfikowane problemy do poziomu makro-, egzo- i mezosystemu, wskazując m.in. na ograniczenia i niedostatki rozwiązań w zakresie diagnozy, edukacji, terapii i wsparcia, a także na brak współdziałania administracji, placówek terapeutycznych i medycznych, szkół oraz instytucji wsparcia socjalnego i zawodowego (s. 186). Ujęcie to wzmacnia systemowy wymiar interpretacji wyników i stanowi wartościowe dopełnienie wcześniejszych analiz, choć nie wszystkie formułowane w tej części zależności znajdują równie mocne uzasadnienie w materiale badawczym.

Zakres merytoryczny rozdziału jest wartościowy i adekwatny do podjętej problematyki. Zgromadzony materiał jest obszerny i różnorodny, nie zawsze jednak jego układ pozwala dostrzec wyraźną hierarchię przedstawianych ustaleń. Nie wszystkie z nich znajdują równie czytelne przełożenie na metodologicznie uporządkowane wnioski. W niektórych partiach dominuje opis i komentowanie materiału, podczas gdy słabiej wybrzmiewa to, co bezpośrednio wynika z przeprowadzonej analizy oraz jakie nowe wnioski można na jej podstawie sformułować. Powyższe uwagi nie zmieniają zasadniczej wartości rozdziału jako ważnego podsumowania przeprowadzonych badań, łączącego analizę porównawczą z próbą wskazania kierunków rozwoju polskiego systemu wsparcia oraz możliwości wykorzystania w jego ramach wybranych rozwiązań zidentyfikowanych w analizowanych państwach. Realizacja tego celu jest bardziej przekonująca na poziomie syntetycznej diagnozy problemu i formułowanych rekomendacji systemowych niż na poziomie jednoznacznego wykazywania zależności przyczynowo skutkowych między poszczególnymi rozwiązaniami a aktywnością zawodową.

Ocena pozostałego dorobku publikacyjnego

Do oceny przedłożono jedną książkę (poza monografią habilitacyjną), cztery teksty zamieszczone w pracach zbiorowych oraz dwanaście artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych.

Środowisko szkolne w narracjach uczniów z zespołem Aspergera, Wydawnictwo Academicum, Lublin 2019, 254 s.

Publikacja ma uporządkowaną i logiczną konstrukcję, prowadzącą od podstaw teoretycznych i kontekstu funkcjonowania osób z zespołem Aspergera do założeń metodologicznych i części

empirycznej. Układ: kontekst teoretyczny – metodologia – analiza empiryczna – wnioski zapewnia przejrzystość wyводу. Dyskusyjna pozostaje proporcja między rozbudowaną częścią teoretyczną a częścią empiryczną. Szerokie ujęcie interdyscyplinarne, łączące perspektywę medyczną, psychologiczną, społeczną, rodzinną i pedagogiczną, wzbogaca kontekst problemu, jednak nie wszystkie omawiane zagadnienia są bezpośrednio związane z przedmiotem badań. Na przykład dotyczy to rozważań nad rozwojem psychofizycznym i problematyką rodziny.

Największą wartość ma część empiryczna publikacji, oparta na narracjach samych uczniów, pozwalających uchwycić ich doświadczenia szkolne, relacje i aspiracje. Uwzględnienie perspektywy nauczycieli, psychologa, pedagoga specjalnego i psychiatry, a także dokumentacji specjalistycznej, poszerza perspektywę analizy. Dobór podejścia jakościowego i paradygmatu interpretatywnego jest adekwatny do celu pracy, sprzyja bowiem pogłębionemu rozpoznaniu indywidualnych doświadczeń badanych. Zakres możliwych wniosków jest jednak uwarunkowany doбором i charakterystyką grupy badawczej, obejmującej 11 chłopców w wieku 13–18 lat, uczęszczających do szkół masowych i posiadających rozpoznanie zespołu Aspergera. Jej niewielka liczebność, jednorodność pod względem płci oraz wyłonienie spośród osób objętych specjalistyczną opieką w jednej placówce ograniczają możliwość szerszego uogólniania wyników, które należy traktować przede wszystkim jako interpretację doświadczeń konkretnej, specyficznie dobranej grupy.

Publikacja stanowi wartościowe studium jakościowe określonego problemu, którego główną siłą jest głębia i wieloaspektowość opisu. Z perspektywy współczesnej oceny naukowej – z uwzględnieniem faktu, że książka została opublikowana w 2019 roku i prezentuje ówczesny stan wiedzy oraz praktyki diagnostycznej – może być traktowana jako dokumentująca określony etap rozwoju badań nad autyzmem i edukacją osób z zespołem Aspergera.

Analiza pozostałych opracowań naukowych

Ocenie poddano wybrane przez habilitantkę rozdziały w pracach zbiorowych oraz artykuły opublikowane w czasopiśmie naukowych. Dorobek ten obejmuje kilka zasadniczych obszarów aktywności naukowej, związanych z problematyką autyzmu i zespołu Aspergera, edukacji i inkluzji, funkcjonowania społecznego osób z niepełnosprawnością oraz biologicznych uwarunkowań spektrum autyzmu. Podejmowana przez autorkę problematyka ma wyraźny wymiar pedagogiczno-społeczny i edukacyjny, a rozwój jej aktywności naukowej wskazuje na stopniowe przechodzenie od opracowań o charakterze przede wszystkim opisowym i praktycznym do pogłębionych analiz empirycznych, zwłaszcza jakościowych, koncentrujących się na doświadczeniach, perspektywach i narracjach uczestników badań.

Problematyka autyzmu, edukacji i systemów wsparcia stanowi jeden z głównych nurtów ocenianych publikacji Małgorzaty Moszyńskiej.

- 1) M. Dumara, *Tajemnice dziecka z zespołem Aspergera*, w: Współczesne problemy pedagogiki specjalnej / Bartnikowska Urszula, Kosakowski Czesław, Krause Amadeusz (red.), Dyskursy Pedagogiki Specjalnej, 2008, nr 7, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s.336-340,
- 2) M. Moszyńska-Dumara, *Dziecko z całościowymi zaburzeniami rozwoju - diagnostyczno-terapeutyczna opieka w Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego - poradnia dla dzieci i młodzieży w Olsztynie*, Tutor, 2010, nr 1, s.103-106
- 3) M. Moszyńska, E. Jankowska *Autystyczne spektrum zaburzeń*, W: Pediatria i pielęgniarstwo pediatryczne: wybrane zagadnienia / Piskorz-Ogórek Krystyna, Kaczmarek Maciej (red.), 2023, Kraków, Wydawnictwo Help-Med, s.888-902,
- 4) M. Moszyńska *Model opieki nad osobami z zaburzeniami rozwoju (z autyzmem i zespołem Aspergera)* w: Wójcik Marta, Antoszevska Beata: Edukacja i rehabilitacja dzieci z niepełnosprawnością (red.), 2015, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s.111-122,

Analizowane publikacje dokumentują stopniowe poszerzanie perspektywy interpretacyjnej autorki – od charakterystyki funkcjonowania dziecka z zespołem Aspergera, przez problematykę diagnozy i terapii, po zagadnienia modeli opieki i interdyscyplinarnego systemu wsparcia osób w spektrum autyzmu. Są to opracowania merytoryczne i poprawne warsztatowo, jednak większość z nich ma charakter opisowy, syntetyczny lub praktyczno-aplikacyjny. Pierwsza publikacja, ze względu na niewielką objętość (4 strony), ma przede wszystkim charakter opisowy i popularyzatorski i nie zawiera wyraźnie wyodrębnionego komponentu empirycznego. Druga stanowi istotny etap poszerzania pola zainteresowań autorki, przechodząc od charakterystyki funkcjonowania dziecka do problematyki diagnozy i systemu wsparcia, pozostaje jednak przede wszystkim opracowaniem praktyczno-opisowym. Trzecia praca wyraźniej zaznacza przejście od perspektywy kliniczno-diagnostycznej do szerszego, systemowego ujmowania problematyki wsparcia osób z autyzmem, co nadaje jej większe znaczenie w rozwoju podejmowanej przez autorkę problematyki badawczej. Czwarty artykuł rozszerza natomiast perspektywę o kontekst opieki zdrowotnej i praktyki pielęgniarstwa, pokazując interdyscyplinarny zakres zainteresowań autorki. W odniesieniu do całokształtu dorobku jego znaczenie należy jednak ocenić jako uzupełniające.

Kolejne dwie publikacje dotyczą doświadczeń nauczycieli szkół przyszpitalnych w kontekście inkluzji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ich wartość wynika z wykorzystania badań jakościowych oraz próby systematycznej analizy doświadczeń nauczycieli i wyodrębnienia kategorii opisujących proces inkluzji. Publikacje wskazują na rozwijanie warsztatu badań jakościowych i przejście od ujęcia opisowego ku empirycznej analizie badanego zjawiska. Dotyczą jednak bardzo zbliżonego obszaru problemowego, a ich

wspólna podstawa badawcza sprawia, że wyraźniej zaznacza się w nich ciągłość problemowa niż oryginalność metodologiczna.

Kolejny nurt rozwijający profil pedagogiczny tworzą publikacje odnoszące się do funkcjonowania społecznego i kreatywności osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

- 1) Gut, M. Moszyńska, N. Reszuta (2019), Who is creative person?, *Conceptualisation of creativity by people with autism spectrum disorder*, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, nr27, s.317-387
- 2) D. Baczała, J. Matulewski, A. Markowska-Kacprzak, M. Moszyńska, (2025), Social competence and daily living skills of University students with autism., *Lubelski Rocznik Pedagogiczny – artykuł przyjęty do publikacji w grudniu 2025 r.*

Obie publikacje poszerzają dorobek autorki o kolejne aspekty funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Gut, Moszyńska i Reszuta (2019) wprowadzają problematykę kreatywności i jej konceptualizacji z perspektywy osób w spektrum autyzmu, co stanowi wartościowe, choć wąskie i eksploracyjne uzupełnienie głównego nurtu badań. Baczała, Matulewski, Markowska-Kacprzak i Moszyńska (2025) podejmują natomiast aktualną problematykę kompetencji społecznych i umiejętności życia codziennego studentów ze spektrum autyzmu, rozszerzając wcześniejsze zainteresowania autorki o dorosłość i samodzielność. Ocena publikacji pozostaje niepełna ze względu na jej współautorski charakter oraz brak możliwości określenia jej recepcji naukowej, gdyż w momencie oceny była ona dopiero przyjęta do publikacji.

Natomiast tekst Moszyńska, Antoszevska, Dowgierd (2025), *Correlation between Self-Efficacy and Peer Communication in Adolescence with Craniofacial Defects*, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, vol. 44, nr 3, s. 207-224, podejmuje problematykę psychospołecznego funkcjonowania młodzieży z wadami twarzoczaszki, koncentrując się na relacji między poczuciem własnej skuteczności a komunikacją rówieśniczą. Tematyka ta pozostaje jednak poza zasadniczym nurtem badań habilitantki nad autystycznym spektrum zaburzeń, dlatego publikację należy traktować jako uzupełniający element dorobku, wskazujący na wcześniejsze zainteresowanie społecznym funkcjonowaniem osób z niepełnosprawnością.

Odmienny, interdyscyplinarny charakter mają publikacje współautorskie habilitantki z lat 2017–2019 poświęcone biomedycznym uwarunkowaniom spektrum autyzmu.

- 1) Cieślińska, E. Fiedorowicz, B. Jarmołowska, N. Kordulewska, E. Kostyra, M. Moszyńska and H. F.J. Savelkoul (2019), *Polymorphisms rs6313 and rs6314 in Serotonin Receptor Gene (HTR2A) and Serotonin Concentration in Autistic Children*, *Neuropsychiatry*, vol. 9, nr.1, s. 2021-2028,
- 2) Jarmołowska, M. Bułako, E. Fiedorowicz, A. Cieślińska, N. Kordulewska, M. Moszyńska, A. Świątecki, E. Kostyra (2019), *Role of Milk-Derived Opioid Peptides and Proline Dipeptidyl Peptidase-4 in Autism Spectrum Disorders*, *Nutrients*, vol.11, s. 1-13, numer artykułu: 86,
- 3) Kordulewska, E. Kostyra, B. Chwała, M. Moszyńska, A. Cieślińska, E. Fiedorowicz, B. Jarmołowska (2019), *A novel concept of immunological and allergy interactions in*

- autism spectrum disorders: Molecular, anti-inflammatory effect of osthole*, International Immunofarmacology, vol.72, s. 1-11,
- 4) N. Kordulewska, E. Kostyra, K. Piskorz-Ogórek, M. Moszyńska, A. Cieślińska, E. Fiodorowicz, B. Jarmołowska, (2019), *Serum cytokine levels in children with spectrum autism disorder: differences in pro- and anti-inflammatory balance*, Journal of Neuroimmunology, vol. 337, s. 1-10,
 - 5) A. Cieślińska, E. Kostyra, B. Chwała, M. Moszyńska-Dumara, E. Fiedorowicz, M. Teodorowicz, H. F.J. Savelkoul, (2017), *Vitamin D receptor gene polymorphisms associated with childhood autism*, Brain Science, vol. 7, nr 9, s.1-12, numer artykułu: 115,
 - 6) A. Cieślińska, E. Sienkiewicz-Szłapka, J. Wasilewska, E. Fiodorowicz, B. Chwała, M. Moszyńska, T. Cieśliński, M. Bułko, *Influence of candidate polymorphisms on the dipeptidyl peptidase IV and μ -opioid receptor genes expression in aspect of the β -casomorphin-7 modulation functions in autism*. Peptides, 2015, vol. 65.

Prace te wpisują się w badania realizowane przez M. Moszyńską we współpracy z przedstawicielami nauk biologicznych i medycznych. Pod względem metodologicznym różnią się od zasadniczego kierunku jej badań. Ze względu na zespołowy charakter publikacji oraz brak w przedłożonej dokumentacji szczegółowych informacji dotyczących zakresu współautorstwa ocena indywidualnego wkładu habilitantki, zwłaszcza w aspekcie metodologicznym, jest w pewnym zakresie utrudniona.

Dorobek publikacyjny, z pominięciem monografii habilitacyjnej, potwierdza rozwój naukowy habilitantki i obejmuje zróżnicowaną tematycznie grupę publikacji, choć ich wartość naukowa pozostaje nierówna. Na pozytywną ocenę zasługuje konsekwentne podejmowanie problematyki autyzmu i funkcjonowania osób z niepełnosprawnością oraz stopniowe poszerzanie warsztatu badawczego o prace o charakterze empirycznym. Nie wszystkie publikacje w równym stopniu wykraczają poza ujęcie opisowe lub aplikacyjne, a ich znaczenie dla poszerzania wiedzy naukowej jest zróżnicowane pod względem zakresu i stopnia. Poziom metodologiczny poszczególnych prac nie we wszystkich przypadkach pozwala na odpowiednio pogłębioną analizę.

Analiza bibliometryczna dorobku

Dorobek M. Moszyńskiej po uzyskaniu stopnia doktora znajduje odzwierciedlenie w jego wskaźnikach bibliometrycznych. Z dokumentacji przedłożonej przez habilitantkę wynika, że publikacje uzyskały łącznie 840 punktów MEiN, w tym 640 punktów za artykuły i 200 punktów za monografie. Łączny Impact Factor artykułów naukowych wynosi 11,614, co wskazuje na obecność części dorobku Habilitantki w czasopismach o międzynarodowym zasięgu oddziaływania. Na podkreślenie zasługuje również recepcja dorobku odnotowana w bazach międzynarodowych. Według danych przedstawionych przez Habilitantkę publikacje były cytowane 220 razy w bazie Scopus, w tym 216 razy z wyłączeniem autocytowań, oraz 185 razy w Web of Science Core Collection, w tym 184 razy bez autocytowań. W obu bazach

Habilitantka osiąga H-indeks 5. Dane te świadczą o obecności dorobku Habilitantki w międzynarodowym środowisku naukowym.

Aktywność projektowa, doskonalenie zawodowe i działalność konferencyjna

Projekty badawcze i współpraca naukowa

Aktywność projektowa habilitantki ma zróżnicowany charakter i obejmuje zarówno projekty badawcze, jak i przedsięwzięcia o znaczeniu edukacyjnym i systemowym. Istotnym elementem tej aktywności jest udział w projekcie NCN (2015–2018), w którym pełniła rolę ekspercką i współtworzyła publikację, oraz w międzynarodowym projekcie Erasmus+ ChildIN (2018–2021), gdzie była ekspertem wiodącym, współuczestnicząc w opracowaniu rozwiązań służących podnoszeniu jakości wsparcia dzieci w spektrum autyzmu i ich opiekunów.

Staże i rozwój warsztatu badawczego

Habilitantka odbyła staż naukowy na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, który umożliwił jej poszerzenie perspektywy badawczej o podejście kognitywne, rozwinięcie kompetencji metodologicznych oraz nawiązanie współpracy interdyscyplinarnej.

Doskonalenie zawodowe

Aktywność M. Moszyńskiej w tym zakresie obejmuje zarówno kształcenie podejmowane na wcześniejszych etapach rozwoju zawodowego, dotyczące diagnozy, terapii i edukacji dzieci z autyzmem, jak i późniejsze formy doskonalenia odnoszące się do zaburzeń komunikacji, specjalnych potrzeb edukacyjnych, współczesnych ujęć autyzmu oraz zmian w klasyfikacji diagnostycznej. Istotne jest, że aktywność ta pozostaje aktualna w odniesieniu do rozwoju wiedzy i zmian w praktyce, czego przykładem jest udział m.in. w szkoleniu dotyczącym współczesnego rozumienia autyzmu, ICD-11 oraz organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Wystąpienia na ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych

Aktywność konferencyjną Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora, a także jej działania na rzecz upowszechniania wyników własnych badań w środowisku naukowym i profesjonalnym oraz w szerszym gronie odbiorców, wykraczającym poza wąsko rozumianą społeczność badaczy, należy ocenić pozytywnie. W latach 2017–2025 uczestniczyła w 15 konferencjach krajowych oraz 1 konferencji międzynarodowej. Przedstawiony wykaz wskazuje na stosunkowo systematyczną obecność konferencyjną, w tym udział w wydarzeniach o znaczącej pozycji w dyscyplinie pedagogika, m.in. w ogólnopolskich zjazdach pedagogicznych. Problematyka podejmowana podczas wystąpień jest spójna z zasadniczym nurtem zainteresowań naukowych Habilitantki, obejmującym autyzm, edukację włączającą, diagnozę,

funkcjonowanie uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń oraz interdyscyplinarne podejście do ich wsparcia. Zasadniczy nurt aktywności konferencyjnej habilitantki pozostaje związany z krajowym środowiskiem naukowym. W wymiarze międzynarodowym można wskazać udział w 13. Międzynarodowym Kongresie Autism-Europe w 2022 r., który stanowi jeden z przejawów jej aktywności w tym obszarze.

Działalność ekspercka oraz wykorzystanie kompetencji naukowych w praktyce

Na szczególne podkreślenie zasługuje praktyczne wykorzystanie kompetencji naukowych i specjalistycznych habilitantki oraz jej aktywność ekspercka. Łączy ona działalność naukową z wieloletnią praktyką kliniczną, pełniąc funkcję kierownika Poradni Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu oraz Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci w Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie, a także pracując jako neurologopeda. Doświadczenie to tworzy bezpośrednią przestrzeń do konfrontowania wiedzy naukowej z problemami praktyki oraz wykorzystywania doświadczeń klinicznych w formułowaniu problemów badawczych i ocenie przydatności wypracowywanych rozwiązań.

Istotnym wymiarem działalności eksperckiej jest również udział habilitantki w Zespole Eksperckim Pedagogiki Specjalnej przy Sekcji Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN w kadencji 2024–2027 oraz członkostwo w organizacji Autism-Europe. Warto odnotować także wieloletnie zaangażowanie habilitantki w działalność organizacyjną Stowarzyszenia „Pomoc i Wsparcie Dzieciom w Chirurgicznym Szczękowo-Twarzowym i Rekonstrukcyjnym Leczeniu Wad Twarzoczaszki” obejmujące współpracę na rzecz diagnozy, terapii, rehabilitacji i edukacji dzieci oraz wsparcia ich rodzin. Dopelnieniem tego obszaru jest aktywność recenzencka, obejmująca ocenę artykułów naukowych publikowanych m.in. w czasopiśmie *Children*, *Brain Sciences* i *Journal of Clinical Medicine*, a także w *Seminare. Learned Investigations*. Całość tych aktywności wskazuje na umiejętność łączenia perspektywy naukowej, eksperckiej i praktycznej, szczególnie w obszarze pedagogiki specjalnej, autyzmu, logopedii, oraz interdyscyplinarnego wsparcia osób z niepełnosprawnościami.

Konkluzja

Dorobek naukowy dr Małgorzaty Moszyńskiej wpisuje się w obszar pedagogiki specjalnej i koncentruje na problematyce funkcjonowania oraz wspierania osób w spektrum autyzmu. W kolejnych publikacjach habilitantka stopniowo poszerza zakres zainteresowań badawczych. Początkowo skupia się na indywidualnych doświadczeniach i funkcjonowaniu

uczniów w środowisku szkolnym, z czasem podejmuje również zagadnienia związane z dorosłością i aktywnością zawodową. Problematyka ta pozostaje w związku z jej wieloletnim doświadczeniem praktycznym, a zarazem odnosi się do istotnych kwestii związanych z organizacją systemu wsparcia. Poszczególne publikacje różnią się pod względem wartości merytorycznej i stopnia oryginalności, a także zakresu i różnorodności zastosowanych rozwiązań metodologicznych, tworzą jednak spójny dorobek, świadczący o konsekwentnym poszerzaniu i pogłębianiu problematyki badawczej podejmowanej przez habilitantkę.

Istotne miejsce w ocenie osiągnięć naukowych dr Małgorzaty Moszyńskiej zajmuje monografia stanowiąca podstawę postępowania habilitacyjnego. Wyróżnia się ona szerokim zakresem problemowym oraz komparatystyczną analizą systemów wsparcia osób w spektrum autyzmu, ze szczególnym uwzględnieniem dorosłości i aktywności zawodowej. Całościowe ujęcie zagadnień diagnozy, edukacji, terapii i wsparcia, a także porównanie rozwiązań stosowanych w wybranych krajach europejskich, stanowią dobrą podstawę do formułowania rekomendacji dotyczących doskonalenia rozwiązań przyjętych w Polsce. Sformułowane rekomendacje mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych prac nad poprawą funkcjonowania systemu wsparcia. Pogłębienie analiz zależności między omawianymi rozwiązaniami systemowymi a aktywnością zawodową osób w spektrum autyzmu pozwoliłoby lepiej rozpoznać uwarunkowania ich funkcjonowania na rynku pracy. Monografia stanowi wartościową syntezę podejmowanej problematyki, przy czym poszczególne zagadnienia zostały omówione z różnym stopniem pogłębienia.

Na ocenę aktywności naukowej habilitantki wpływa również jej działalność ekspercka i szkoleniowa oraz wieloletnie łączenie pracy badawczej z praktyką zawodową. Doświadczenia te wzbogacają perspektywę badawczą, pozwalając odnosić podejmowane problemy do rzeczywistych doświadczeń osób w spektrum autyzmu na różnych etapach życia, ich rodzin oraz specjalistów zaangażowanych w proces wsparcia. Powiązanie refleksji naukowej z praktyką nadaje podejmowanej problematyce wymiar aplikacyjny i sprzyja uwzględnianiu złożoności potrzeb osób w spektrum autyzmu oraz ich rodzin.

Wartość osiągnięć naukowych dr Małgorzaty Moszyńskiej wynika przede wszystkim z konsekwentnego rozwijania własnego profilu badawczego, poszerzania zakresu podejmowanej problematyki oraz łączenia refleksji pedagogicznej z praktyką edukacyjną i społeczną. Uwagi krytyczne sformułowane w recenzji nie zmieniają zasadniczo pozytywnej oceny całości dokonań. W ich bilansie mocne strony przeważają nad dostrzeżonymi niedostatkami.

Podsumowując, dorobek naukowy dr Małgorzaty Moszyńskiej, pomimo wskazanych w recenzji ograniczeń, przedstawia istotną wartość poznawczą i aplikacyjną oraz wnosi oryginalny wkład w rozwój pedagogiki specjalnej. Całościowa ocena osiągnięć pozwala stwierdzić, że habilitantka wykazuje wymagany poziom samodzielności badawczej, a jej dorobek spełnia kryteria oceny określone w art. 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

19.10.2026 M. Kuźniak